ISSN 91250912. Вісник Дніпропетровського університету.
Серія «Мовознавство». № 11. 2009. Вип. 15, т. 1. С. 160–165

УДК 81'37

Т. С. Майструк

Криворізький державний педагогічний університет

НОМІНАТИВНА ФУНКЦІЯ АНГЛІЗМІВ РІЗНИХ СЕМАНТИЧНИХ ГРУП У ТЕКСТАХ НАУКОВОГО СТИЛЮ

Досліджено термінологічні та загальновживані англізми, які функціонують у наукових текстах різних галузей; визначено їх номінативну функцію та особливості вживання у текстах наукового стилю.

Исследованы терминологические и общеупотребительные англизмы, которые функционируют в научных текстах разных отраслей; определены их номинативная функция и особенности использования в текстах научного стиля.

The article presents terminological anglisms and lexemes in general use; the nominative function and special features of their using are also presented in the article.

У зв'язку з глобалізаційними процесами, які відбуваються у світі, за англійською мовою закріпився статус першості, й вона почала активно впливати на лексичний склад інших мов. Англізми запозичуються за потреби й без неї, іноді витісняючи при цьому питому лексику, яскравим прикладом чого є ЗМІ, однак не обійшли ці процеси й тексти наукового стилю, які в кінці XX – на початку XXI ст. значно поповнили свій склад англійськими термінами, що, без сумніву, привернуло увагу дослідників.

Основними питаннями, які зацікавили науковців, були питання про негативний вплив англомовних термінів на українську мову, одним з яких є їх надмірне запозичення (М. Каранська, Т. Курило, Л. Кислюк, Г. Волкотруб), іноді давалися поради щодо їх вживання (Т. Кияк, Т. Загоруйко, О. Курочкіна, Р. Будагов). Не досліджувалася роль англійських термінів у наукових текстах, тому метою нашої статті є визначення особливостей реалізації номінативної функції англізмів різних семантичних груп у текстах наукового стилю.

За нашими спостереженнями в текстах наукового стилю функціонує 28 % англізмів (від загальної кількості англізмів, досліджених у текстах публіцистичного, інформаційного та наукового стилів). Із них було досліджено 11 % англійських термінів, що належать до семантичної групи «Економіка та фінанси», 10 % семантичної групи «Комп'ютерна техніка й технологія» та 7 % англізмів інших галузей науки (соціології, лінгвістики), тобто досліджувалися ті сфери, які, на наш погляд, є найбільш активними.

Так, розглядаючи економічні терміни, слід звернути увагу, що більшість із них є словами-інтернаціоналізмами. Крім того, якщо до кінця XX ст. інтернаціональними були слова переважно латинського походження, то в кінці XX – на початку XXI ст. ситуація змінилася на користь англомовних лексем, адже велика їх кількість почала вживатися одночасно в багатьох неспоріднених мовах, що свідчить про набуття цими англізмами інтернаціонального характеру.

До інтернаціональних економічних термінів можна віднести такі англізми, як *менеджмент, маркетинг, лізинг, тендер, холдинг* тощо. Вони називають нові

© Майструк Т. С., 2009

предмети, явища, поняття і не мають питомих відповідників. Наприклад: *«Спільні підприємства (СП) створюються у таких формах: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, командитні товариства,* ***холдинги*** *тощо»* (Економіка зарубіжних країн, с. 12); *«Основні особливості процесу індустріалізації в Індії: – використання нових для регіону форм МПП («зони вільної торгівлі», міжнародні* ***тендери****, будівництво об'єктів «під ключ» на компенсаційній основі,* ***лізинг*** *обладнання тощо)»* (Економіка зарубіжних країн, с. 398). Так, *холдинг* (англ. *holding* – який володіє) в економіці означає підприємство, фірму, акціонерне товариство, яке є власником частини або всіх акцій іншого підприємства і здійснює контроль за його діяльністю [6, с. 446]; *тендер* (англ. *tender* – пропонувати) – це пропозиція щодо постачання товарів, надання послуг, будівництва об'єктів тощо у формі торгів, конкурсу [6, с. 408], а *лізинг* тлумачиться як довготермінова оренда споруд виробничого призначення, машин, обладнання, транспортних засобів тощо, часто з можливістю викупу орендованого об'єкта [6, с. 267].

На наш погляд, вживання інтернаціональних англійських термінів в українській мові є позитивним явищем, адже вони не лише заповнюють лакуни в мові-реципієнті, але й усувають міжмовні бар'єри.

Проблема може постати лише тоді (як зауважує Т. І. Загоруйко), коли англійські терміни запозичуються у сферу економіки стихійно і зазвичай мають в українській мові прямі відповідники традиційного значення [4, с. 154] (напр., *рефундування – погашення заборгованості*). Ми приєднуємося до думки більшості дослідників (Л. Кислюк, Д. Баранник, О. Романюк, Г. Волкотруб), які вважають, що в цьому випадку краще надавати перевагу українській мові, що значною мірою допоможе уникнути небажаних двозначностей і помилок.

Така думка не стосується тих прикладів, коли в економічних наукових текстах поряд із питомим виразом у дужках подається англійський відповідник, що сприймається як роз'яснення. Якщо певний предмет чи явище виникли за кордоном, то автори наукових текстів вважають за потрібне поряд із питомою назвою цього предмета чи явища подавати їх назву мовою оригіналу. Це є своєрідна метамова, тобто мова, в термінах якої визначається інша мова або система понять, що служить для описування якого-небудь об'єкта [2]. Таких прикладів у текстах економічного характеру дуже багато: *«Переваги інтернаціоналізації полягають насамперед у подоланні негативних чинників, пов'язаних з так званою відмовою ринку (****market failure****)»* (Економіка зарубіжних країн, с. 10); *«Важлива роль у формуванні й диверсифікації міжнародного виробництва належить спільним підприємствам (****joint ventures****) та вільним економічним зонам»* (Економіка зарубіжних країн, с. 12); *«Але у 50–60-ті роки міжнародна міграція висококваліфікованих кадрів (****brain drain****) відбулась головним чином серед промислово розвинутих країн Заходу»* (Економіка зарубіжних країн, с. 34); *«Часом в економічних виданнях «економічно активне населення» (****economically active population****) і «робоча сила» (****labour forse****) вживаються як синоніми і часто ототожнюються з трудовими ресурсами...»* (Економіка зарубіжних країн, с. 31).

Слід також зазначити, що в наукових текстах в основному використовується спеціальна термінологія, тобто більшість англомовних термінів закріплені за певною галуззю науки (напр., англізми економічної галузі – *холдинг, бартер, експорт*, політичної галузі – *імпічмент, саміт*, галузі спорту – *голкіпер, дриблінг*), однак трапляються й ті англізми, які не є науковими термінами, вони належать до загальновживаної, міжстильової лексики (напр, *стандарт*, *аутсайдер, ноу-хау*): *«Тут мається на увазі забезпечення нормального функціонування системи охорони здоров'я, дотримання певних* ***стандартів*** *якості товарів та послуг...»* (Економіка за-

рубіжних країн, с. 60); *«За останні роки відбулося переосмислення* ***стандартів*** *харчування, відпочинку та інших складових способу життя»* (Наукові записки, с. 199); *«Колишні підходи скоріш нав'язували людині, народу і суспільству наперед визначені ідеологічно ангажовані (як правило, відірвані від життя)* ***стандарти****»* (Соціальна робота, с. 5). *Стандарт* – це 1) зразок, еталон, модель як вихідні для зіставлення з іншими подібними об'єктами. 2) нормативно-технічний документ із стандартизації, що встановлює одиниці величин, терміни та їх визначення, вимоги до продукції та виробничих процесів і т. ін. 3) *перен.* щось позбавлене індивідуальних особливостей, своєрідності, оригінальності; шаблон, трафарет [1, с. 507]. Цей англізм вживається як синонім до інших запозичених лексем – модель, еталон (у перших двох прикладах), шаблон (у третьому прикладі).

«Загострення соціальних проблем як потенційна загроза стабільності і порядку буржуазного ладу стимулювали емпіричне вивчення соціальних ***аутсайдерів****»* (Актуальні проблеми, с. 37); *«І, як це часто буває, його відразу висміяли й оголосили таким собі «****аутсайдером****» лінгвістики»* (Наукові записки, с. 7); *«Міжнародні науково-технічні відносини найбільш концентровано виражаються у формі світового ринку технологій, «****ноу-хау****», патентів і ліцензій...»* (Економіка зарубіжних країн, с. 7). Так, *аутсайдери* – це 1) біржові спекулянти – не професіонали, особи, що спекулюють на біржі, але не постійно; 2) команда або спортсмен, що займає одне з останніх місць у турнірній таблиці; 3) про кого- , що-небудь, що не витримує конкуренції, залишається останнім, поза увагою суспільства [1, с. 62]. Використання цього англізму спричинене відсутністю питомого відповідника до цього поняття, тому він є доречним і заповнює лакуну в лексичній системі української мови. *Ноу-хау* (англ. *know* – знати, *how* – як) означає знання, досвід, навички, однак воно конкретизує основне значення – це документально оформлені технічні знання, досвід, навички, секрети виробництва, які охороняє законодавство і передачу яких обговорюють при укладанні ліцензійних угод та інших договорів [1, с. 394].

Як зазначалося вище, великий відсоток дослідженої нами англомовної термінології в текстах наукового стилю становлять також англізми семантичної групи «Комп'ютерна техніка й технологія», адже жодна сучасна наука не обходиться без комп'ютерів. Г. Зимовець зауважує, що комп'ютерна термінологія є новою в усіх мовах світу, вона формується на базі англійської загальновживаної лексики, і тому в багатьох випадках виникає проблема пошуку точного аналога в іншій мові, що здебільшого є нездійсненним з огляду на відмінності у семному складі відповідників двох мов [5, с. 158].

Незважаючи на те, що вся комп'ютерна лексика є інтернаціональною, лише обмежене коло комп'ютерних англізмів (напр., *принтер, сканер, байт, файл, монітор, курсор, компакт-диск* тощо) можна віднести до активної лексики. Названі англійські терміни є загальновідомими й можуть уживатися не лише в різних галузях науки, але й у різних стилях. Наприклад: *«І хоч з часом складність продукції, що постачалася на зовнішній ринок, зросла (відеомагнітофони,* ***компакт-дискові*** *програвачі, персональні* ***комп'ютери****, легкові автомобілі), все-таки вони залишаються товарами масового споживчого призначення»* (Економіка зарубіжних країн, с. 300); у лінгвістиці: *«Уживання деяких автосемантичних дієслів у ролі* ***процесора*** *у поверхневій структурі речення засвідчене обома мовами, відтворює специфіку вираження описуваного мікроденотата з «прихованою» розчленованістю»* (Наукові записки, с. 44). Так, *процесор* в інформатиці означає 1) центральний пристрій у комп'ютері, що реалізує процес складної переробки інформації. 2) складна логічна програма, задана електронно-обчислювальній машині [6, с. 356]. У поданому прикладі англізм *процесор*, очевидно, вжитий у значенні центру, основи речення. Його

роль полягає в тому, щоб якомога точніше передати визначення того предмета, про який ведеться мова, привернути до нього більшу увагу.

Основна маса комп'ютерної термінології становить активну лексику лише для людей відповідної професії. В такому випадку особливістю цієї комп'ютерної лексики є те, що вона не відходить до пасивного словника, адже знаходиться в постійному користуванні тих людей, які є спеціалістами в галузі нових інформаційних технологій. Як і більшість економічних термінів, комп'ютерні терміни також називають нові предмети, поняття та явища. Наприклад: *«Навіть сам користувач взаємодіє зі своїми програмами через* ***інтерфейс*** *операційної системи»* (Основи програмування, с. 36); *«****Модем*** *перетворює сигнали кодів у звукові сигнали мовного діапазону, і навпаки»* (Практич. курс інформат., с. 24); *«В Україні зараз функціонує більше ніж 100* ***провайдерів****»* (Практич. курс інформат., с. 24); *«...типи комп'ютерів:* ***суперкомп'ютери****,* ***мейнфрейми****,* ***сервери*** *різних типів, персональні комп'ютери та робочі станції»* (Основи програмування, с. 33); *«По-друге, координати* ***пікселів*** *можуть бути лише цілочисловими»* (Основи програмування, с. 159); *«Функція Eoln визначає, чи посилається файловий покажчик на* ***маркер*** *кінця рядка»* (Основи програмування, с. 282). Зазначені англізми відомі більшості населення, особливо це стосується молодого покоління, яке частіше користується комп'ютерами та послугами Інтернет. Так, *інтерфейс* – це сукупність засобів і правил, що забезпечують взаємодію пристроїв обчислювальної системи і програм, а також взаємодію їх із людиною [6, с. 206]; *модем* (від англ. *modem* < *mo(dulator) + dem(modulator)*) – пристрій для перетворення аналогових сигналів на цифрові і навпаки з метою передавання й отримання інформації каналами зв'язку [6, с. 294]; лексема *суперкомп'ютер* складається з латинського префікса *супер*, що вказує на вищий ступінь якості, та відомого сучасному суспільству англізму *комп'ютер*, що значить електронно-обчислювальна машина; *мейнфреймом* називають універсальний комп'ютер високого рівня, призначений для розв'язання задач, пов'язаних з інтенсивними обчисленнями та обробленням великої кількості інформації [1, с. 361]; *піксел* – це найменша точка на екрані комп'ютера, якою можна управляти відповідно до програми [1, с. 337].

Окрім економічних та комп'ютерних наукових текстів, невелика кількість англізмів трапляється також у лінгвістичних текстах – 4 % від усіх досліджених англійських запозичень. Характерною рисою текстів цієї галузі науки є переважання в них загальновживаної лексики. Наприклад: *«Зараз ітиметься не про повернення до 60–70-х років XX ст., коли спостерігався математичний* ***бум*** *у лінгвістиці»* (Наукові записки, с. 5); *«Друга частина Donald's походить від назви кафе MacDonald's. Чому Мак-Дональдс, а не будь-яке інше кафе чи ресторан? В Америці інфраструктура швидкого харчування дуже добре розвинута, існує багато відомих марок і* ***брендів****, які мають велику популярність»* (Наукові записки, с. 199); *«І, як це часто буває, його відразу висміяли й оголосили таким собі «****аутсайдером****» лінгвістики»* (Наукові записки, с. 7). Так, *бум* (англ. *boom* – швидкий підйом) в економіці означає 1) пришвидшене зростання виробництва, цін та інших економічних показників; 2) різке короткочасне збільшення попиту на які-небудь товари [6, с. 90], і лише третє значення відображає суть цього англізму в поданому вище прикладі – надмірне, необґрунтоване, створюване штучно пожвавлення навколо якого-небудь заходу, події, діяча; галас, сенсація. *Бренд* (англ. *brand* – тавро; відбиток у пам'яті) – це розрекламована торгова марка [1, с. 89]. Якщо *бум* служить для заміни довгого питомого звороту, то англізм *бренд* можна заміняти раніше запозиченим з німецької мови словом *марка*, однак в цьому прикладі він конкретизує основне значення сло-

ва. Англізм *аутсайдер*, значення якого було подано вище, в лінгвістиці також вживається з метою називання нового поняття.

Бувають випадки, коли в лінгвістичних текстах трапляються англізми, закріплені за іншою галуззю науки, наприклад, фізичні терміни: *«Семи, крім того, виконують функцію* ***кварків*** *(у фізиці – це те, що «склеює»), з одного боку, у самій системі мовної семантики, коли перекидаються смислові містки між різними мовними одиницями; з другого боку – між мовою та когнітивно-семантичною сферою у вимірі планетарної чи космічної свідомості»* (Наукові записки, с. 9). *Кварк* (англ. *quark* – неологізм ірландського письменника Дж. Джойса) – теоретично припустима фундаментальна (найменша) елементарна частинка [3, с. 217]. Вживання термінів однієї науки в текстах, характерних для іншої науки, на наш погляд, вказує не лише на взаємозв'язок цих наук, а й на освіченість та всебічний розвиток авторів, які пишуть ці тексти.

За характером англійських запозичень подібними до лінгвістичних є тексти соціологічного спрямування, адже вони також багаті на англомовні терміни, властиві іншій галузі науки, наприклад, спортивній: *«До сучасних моделей соціалізації належать: психоаналітична, або «особистісного контролю» (З. Фрейд); «рольового* ***тренінгу****» (Т. Парсонс)»* (Соціальна робота, с. 62); *«Без психологічної адаптації, що спонукає людину до адаптативної діяльності, яка немовби «дає* ***старт****» соціальній адаптації, остання була б просто неможливою»* (Соціальна робота, с. 74). *Тренінг* – це 1) тренування, а також спеціальний тренувальний режим. 2) у кінному спорті – система вправ для коней з метою вироблення максимальної працездатності та підготовки до випробувань [1, с. 547], в іншому словнику іншомовних слів подається ще таке визначення цього англізму – у психології це методика впливу на особистість із метою підвищення ефективності взаємодії людини із суспільством [6, с. 419]. У поданому прикладі *тренінг* вживається в останньому значенні і позначає новий термін. *Старт* – це 1) початковий момент спортивних змагань; початковий момент зльоту літального апарата. 2) місце, лінія, пункт, з якого починається подолання якої-небудь відстані (переважно на спортивних змаганнях) [1, с. 508]. У даному випадку цей англізм не лише заміняє довгий питомий описовий зворот, але й дещо увиразнює штамповане наукове мовлення.

Висновки. У статті було з'ясовано, що в наукових текстах кінця XX – початку XXI ст. основну масу англізмів складає спеціалізована термінологія, з якої 11 % – терміни, що належать до семантичної групи «Економіка та фінанси» (напр., *лізинг, холдинг, тендер, маркетинг, менеджмент*), 10 % – терміни семантичної групи «Комп'ютерна техніка й технологія» (напр., *провайдер, мейнфрейм, модем* тощо). Більшість досліджених англізмів набули інтернаціонального характеру, вони називають нові предмети, поняття, тому є позитивним явищем в українській мові, адже не лише заповнюють лакуни в мові-реципієнті, але й усувають міжмовні бар'єри.

Іноді в наукових текстах трапляються англійські запозичення, що не є науковими термінами. Частіше всього це англізми семантичної групи «Спорт» (напр., *тренінг, аутсайдер, старт*), які наявні в текстах соціального та лінгвістичного спрямування. Вони служать для заміни довгого питомого звороту або вживаються як синоніми до раніше запозичених лексем.

Перспективою нашого дослідження є проблема стилістичних функцій англізмів у текстах наукового стилю.

Бібліографічні посилання

1. **Бабик С. П.** Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бабик, Г. М. Сюта / за ред. С. Я. Єрмоленко; Худож.-оформлювач О. С. Юхтман. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.
2. **Великий тлумачний словник сучасної української мови**. / голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко. – [2-ге вид.]. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
3. **Данилюк І. Г.** Сучасний словник іншомовних слів для середньої і вищої школи / І. Г. Данилюк. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 576 с.
4. **Загоруйко Т. І.** До питання про англійські термінологічні запозичення в СУМ / Т. І. Загоруйко, О. Ф. Курочкіна // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках. – Дн., 2005. – С. 153–154.
5. **Зимовець Г. В.** Зміни в лексичному складі української мови на сучасному етапі: [запозичення з англійської мови та ін.] / Г. В. Зимовець // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках. – Дн., 2005. – С. 157–160.
6. **Семотюк О. П.** Сучасний словник іншомовних слів / О. П. Семотюк. – Харків : Веста : Видавництво «Ранок», 2007. – 464 с.

Фактичний матеріал

Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія. – К. : УДЦССМ, 2001. – 344 с. // Соціальна робота. Книга 1.

Економіка зарубіжних країн : підручник для економ. спец. вузів / за ред. А. С. Філіпенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.

Ковалюк Т. В. Основи програмування / Т. В. Ковалюк. – К. : Видав. група BHV, 2005. – 384 с.

Наукові записки. – Вип. 75 (1). – Серія : Філологічні науки (мовознавство) : 5 ч. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – 340 с.

Руденко В. Д. Практичний курс інформатики / В. Д. Руденко, О. М. Макарчик, М. О. Патланжоглу / за ред. В. М. Мадзогіна. – К. : Фенікс, 1997. – 304 с.

Надійшла до редколегії 03.03.09